№ 250 ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 10 1902 ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 10 № 250

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղի 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

(31-Դ ՏԱՐԻ)

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1903 ԹՒԱԿԱՆԻՆ

«ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ամեն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն եւ մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն եւ ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ եւ վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր. երկու ամսվանը՝ 2 ր. եւ մի ամսվանը՝ 1 րուբլի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկա՛յի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի։

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա եւ Բարօնսկայա փողոցների անկիւն), իսկ ԲԱԳՒՈՒՄ—Ն. Դաւթեանի մօտ։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար եւ առհասարակ նամակներ եւ ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ալբանիա. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կովկասեան հանքային ջրերը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Տարվայ վերջը մօտենում է. բոլոր լրագիրներն ու ամսագիրները արդէն բաժանորդագրութիւն են բաց արել առաջիկայ տարվայ համար։ Գիտէք ինչ նշանակութիւն ունի տարվայ այս ժամանակը։ Իմ զրոյցները ձեզ հետ էին չարունակ, ընթերցող. ուստի ես պարտաւոր եմ խօսել այս ժամանակի մասին, քանի որ դա ամբողջովին ձեզ նուիրված ժամանակ է։

Ընթերցողը միշտ հարկաւոր է լրագրին. առանց ընթերցողի՝ լրագիրը ջրից հանած ձուկ է, օդ չունի, կեանք չունի։ Բայց ընթերցողը մանաւանդ տարվայ այս ժամանակին է հարկաւոր։ Իւրաքանչիւր խմբագրութիւն մտածում է, թէ ինչքան ընթերցող կունենայ եկող տարի։ Այդ անյայտ հարցից է կախված, թէ ինչ կարող է անել խմբագրութիւնը իր ընթերցողների համար։ Մարդկային գործերը չարունակ առաջադիմում են, բայց առաջադիմութիւնը ոչ մի գործի վերաբերմամբ այնքան խստապահանջ չէ, ինչպէս մամուլի վերաբերմամբ։ Անշարժութիւն մահ է նրա համար։ Ի՞նչպէս առաջ շարժվել, որպէս զի կարելի լինի ապրել եւ լաւ ապրել։ Պէտք է շատ ընթերցող ունենալ։ Ահա գլխաւոր հարցը, ահա այն հոգսը, որ խմբագրութիւնների մտածմունքի ամենագլխաւոր առարկան է դառնում։

Եթէ նայենք ահագին քանակութեամբ լոյս հանվող յայտարարութիւններին, դուք իսկոյն նկատում էք երկու հոսանք։ Կան այնպիսիները, որոնք բաւականանում են ձեզ յիշեցնելով, որ այս-ինչ լրագիրը կամ ամսագիրը եկող տարի էլ կը շարունակէ իր հրատարակութիւնը։ Այդպիսիները քիչ են, շատ քիչ. Նրանք համարեա կորչում են այնպիսի յայտարարութիւնների մէջ, որոնք միանգամայն նման են մանրավաճառների աղաղակներին։ Նրանք էլ կանչում են ձեզ, գովում են իրանց ապրանքը, հարիւր ու մի բարիք են խոստանում ձեզ։ Միայն եկէք, ասում են ձեզ, միայն եկէք, ներս համեցէք եւ կը տեսնէք թէ որքան հրաշալի բաներ էժան գնով կը լցնենք ձեր գրպանները։ Րէկլամների մի ամբողջ հեղեղ. եւ դուք շշկլվում էք, չէք էլ կարողանում ընտրութիւն անել։ Ո՛ր մէկն ընտրէք, երբ ամենքը լաւ են, երբ խոստումները մէկը միւսից գրաւիչ են...

Երեւակայում եմ ձեր դրութիւնը, ընթերցող։ Ո՛րքան ցանցեր ձեզ որսալու համար, որքան չաքարէ խօսքեր՝ գէթ մի րօպէ ձեզ խաբելու, ձեր գրպանից փող հանելու համար։ Եւ դժբախտաբար, դուք բոլորովին անպաշտպան էք։ Գոյութիւն ունեն միջոցներ՝ մարդկանց զանազան դժբախտ պատահարներից պաշտպանելու, ապահովելու համար։ Բայց բաժանորդագրական որսորդութիւնը դժբախտ պատահարների թըւում չէ գրած. նա դժբախտութիւն վաճառ չէ համարվում, եւ դիւրահաւան, միամիտ, հեշտ խաբվող բաժանորդը—դա մի երեւոյթ է, որ ոչ ոքին չէ անհանգստացնում։ Դուք խաբված էք, ձեր ձեռքին հարիւր ու մի խոստումներով լի յայտարարութիւն կայ։ Եւ դուք զանգատվում էք, դուք լաց էք լինում, պահանջում էք, որ ձեզ խաբողները գոնէ ամաչեն։ Բայց ո՞վ է ձեզ նայում, ո՞վ է ամաչողը։ Շատ չատ՝ ձեզ կանուանեն միամիտ, ծուղակ ընկնող բաժանորդ—եւ ուրիշ ոչինչ։ Զարմանալի կարգեր կան մեր աշխարհում։ Փողոցում ակլորին մէկը 5 կոպէկանոց մի հաց է գողանում խանութից, որպէս զի չը մեռնէ 5 կոպէկ չունենալու պատճառով. բայց դա յանցանք է եւ գողին բանտ են նստեցնում։ Իսկ երբ հրապարակով, տպագրական խօսքի միջոցով են կողոպտում ձեր գրպանը՝ այստեղ պատիժ չը կայ, այդտեղ ձեզ ասում են, ինչո՞ւ էիք հաւատում։

Բաժանորդագրական այս բազարի ժամանակ, երբ ձեզ ամեն կողմից եւ ամեն միջոցով աշխատում են որսալ, թոյլ տուէք ինձ, ընթերցող, խօսել ձեզ հետ հայ լրագրի դրութեան մասին։

Ես վերեւում ասացի, որ մամուլը առանց առաջադիմելու, առանց կատարելագործվելու

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐԸ

«Մշակի» № 236-ում զետեղված է «Медицинское Обозрѣніе» հանդէսի № 15-ում տպված մի յօդուածի համառօտ բովանդակութիւնը Կովկասեան հանքային ջրերի մասին։ Յօդուածագիրը թէպէտ խօսում է առհասարակ Կովկասեան հանքային ջրերի մասին, բայց ի նկատի ունի եթէ ոչ միայն, գոնէ գլխաւորապէս Եսսէնտուկին։ Ներկայ երկտողովս միտք չունենք հերքել վերոյիշեալ յօդուածում պարունակված բոլոր տեղեկութիւնները, որոնց մի մասը եւ որոշ աստիճանով ճիշտ է, այլ կամենք ունենք մատնանիշ անել մի քանի ծայրայեղութիւնների եւ սխալ տեղեկութիւնների վրա։

Այն 4 կուրօրտները (Պեատիգօրսկ, Եսսէնտուկի, Ժէլէզնօվօդսկ եւ Կիսլօվօդսկ), որոնք կազմում են Կովկասեան հանքային ջրերը, իրանց տարածութեան եւ կառավարութեան վերաբերմամբ բաժանվում են ամեն մէկը 2 մասի, այն է—1) իսկական հանքային ջրերի շրջան, րայիօն, որը երկրագործութեան եւ պետական կալուածների իրաւասութեան տակ է բացառապէս, եւ 2) այդ րայիօնի գծից դուրս տարածութիւնը, որը պատկանում է բնակիչներին (մեծ մասամբ կօզակներին, կամ պաշտօնաթող զինուորականներին), եւ ստորադրված է զինուորական եւ ներքին գործերի մինիստրութիւններին։ Այն բոլոր մեղադրանքները, որ լսում եւ կարդում ենք լրագրերում, վերաբերվում են գլխաւորապէս երկրորդ րայիօնին, որտեղ եւ բնակվում են ոչ միայն տեղացիները, այլ եւ ջրերը այցելողները, այն-ինչ իսկական ջրերի րայիօնը պարունակում է իր մէջ ջրերը, վաննաները եւ ուրիշ բուժական հիմնարկութիւնները եւ զանազան թէ մարչական, թէ զուարճութեան համար կառուցված շինութիւններ, շրջապատված մեծ մասամբ հին կամ նոր անտառով, ծաղկանոցներով եւ այլն։

Ջրերի րայիօնը արագ քայլերով է առաջ գնում. վարչութիւնը, մանաւանդ վերջին դիրէկտորը (որ ջրերի կատարեալ տէրն է եւ անմիջական կախումն ունի միայն մինիստրից) ոչ մի ջանք եւ եռանդ չեն խնայում բարեկարգելու մեր ջրերը եւ հասցնելու նրանց եւրոպական ամենալաւ կուրօրտների աստիճանին։ Մանաւանդ շատ բան է կատարված վերջին 3—4 տարում։ Երբ մտաբերում եմ 1893 թ. ջրերը եւ համեմատում այժմեանի հետ,—աչքերիս չեմ հաւատում։ Վերցնենք հէնց Եսսէնտուկին եւ, ընթերցողներին չը ձանձրացնելու համար, հաշուենք միայն խոշոր նորութիւնները.—պարկը երկու անգամ լայնացրած է նոր տնկած ծառերի եւ լաւ ծառուղիների միջոցով. ծաղկանոցները հիանալի դրութեան են հասցրած. շինված է ջրանցք «կապէյնի» կոչված աղբիւրից (ոչ միայն ջրերի րայիօնի, այլ եւ բնակիչների, ստանիցայի համար), անց է կացրած ելեկտրական լուսաւորութիւն թէ ջրերի րայիօնում եւ թէ ստանիցայում,—առայժմ երկու ամենագլխաւոր փողոցներում. (իսկ Ժէլէզնօվօդսկ ամբողջովին է լուսաւորվում ելեկտրականութեամբ). երկու նոր, մեծ շինութիւններ են կանգնեցրած վաննաների համար, մէկը ծծմբա-ալկալի (сѣрно-щелочныя) ջրերի, հասարակ ջրի եւ ցեխի համար, միւսը աղի-ալկալի (соляно-щелочныя) ջրերի համար՝ ջրաբուժական (гидропатическое) բաժանմունքով։ Այդ շինութիւնները ոչ մի բանով պակաս չեն Եւրոպայի ամենալաւերից. բաւական է ասել, որ առաջին շինութիւնը (Նիկօլայեվսկի) նստել է 300 հազար րուբլի։ Յետոյ յիշենք Ցանդէրի հիմնարկութիւնը (Цандеровскій институтъ), որը հաշուով չորրորդն է Ռուսաստանում, եւ որի համար միայն Ստոկհօլմից 15 հազար րուբլու մեքենաներ են բերված. № 4 աղբիւրի մօտ գեղեցիկ զբօսատեղի է շինված, ծածկված, եւ նրա կողքին երկու աքանչելի ծաղկանոցներ. № 17 աղբիւրի գալերէյան մեծացրած է եւ նրա կողքին կահաւորված սենեակներ են բացված հանգստանալու համար։ Գրադարան-ընթերցարանը նոր, յարմար շինութիւն են տեղափոխել. № 17-ի գալերէային կից ընդարձակ, նոր թատրօնական դահլիճ է շինված լաւ բեմով, որտեղ եւ դրվում են սեզօնի ժամանակ զանազան տեսակ ներկայացումներ եւ պարահանդէսներ։ Բացի դրանից 1897 թ. կատարված է № 17 աղբիւրի հիմնաւոր կապտաժը, որից յետոյ այդ հռչակված եւ Ռուսաստանի մէջ միակ ջուրը պահպանեց իր մշտական եւ տիպիական բաղադրութիւնը, որովհետեւ ազատվեց ուրիշ ջրերի խառնուրդից։

Ահա վարչութեան գործունէութեան խոշոր արդիւնքները, իսկ մանր գործերի մասին երկար կը լինէր խօսելը, նրանք ամեն քայլափոխում աչքի են ընկնում։ Այս բոլոր նորութիւնները, այն էլ կարճ ժամանակամիջոցում, այնքան կերպարանափոխել են Եսսէնտուկին, որ կոյրն անգամ կը նկատէ։ Կան ի հարկէ թերի կողմեր, որոնք շատ լաւ յայտնի են թէ վարչութեանը, թէ մեզ, այնտեղ գործող բժշկներիս, բայց կարճ ժամանակում, յոյս կայ, որ նրանք էլ վերանան։ Օրինակ, այս տարի կը շինվի նոր ջրանցք փոքր Եսսէնտուկի կոչված աղբիւրից, կաւելացնվի ելեկտրականութեան էներգիայի քանակութիւնը եւ կը լայնացնվի նրա ցանցը, եւ այլն։

Ուրեմն յիշեալ յօդուածի հեղինակի խօսքերը, թէ Եսսէնտուկին այժմ նոյնն է, ինչ որ անցեալ դարի կէսին՝ անկարելի է վերագրել իսկական ջրերի եւ բուժական հիմնարկութիւնների րայիօնին։ Ես վերեւը յիշեցի, որ գլխաւոր երկու փողոցները (Եսսէնտուկում) լուսաւորվում են ելեկտրականութեամբ։ Նոյն 2 փողոցները սալայատակած են, ունեն տրօտուարներ, լաւ ճանապարհներ մի կողմից միւսը անցնելու համար, եւ օրը 2 անգամ ջրվում են (փոշիի դէմ). երրորդ յայտնի փողոցը ունի միայն տրօտուարներ, իսկ փողոցի մէջտեղը այս տարի մտադրութիւն կայ քարելու։ Մնացած երկրորդական եւ երրորդական փողոցները զուրկ են այդ բոլորից, եւ ցեխ եղած ժամանակ խիստ զանգատների առիթ են տալիս։ Բարեբախտաբար, գետինը շատ շուտ չորանում է։

Մի խօսքով, Եսսէնտուկում նոյնն է նկատվում, ինչ որ ամեն տեղ,—կենտրօնական մասերը ունեն յարմարութիւններ թէ լուսաւորութեան, թէ տեղափոխվելու կողմից, իսկ հեռաւոր մասերը զուրկ են այդ բոլորից։ Պիտի ասած, որ ջրերը եկողների չքաւոր կամ քիչ ապահովութիւն ունեցող տարրը ստիպված է էժանութեան պատճառով ապրել կենտրօնից հեռու, այսինքն կրել իր ուսերի վրա անբարեկարգութեան բոլոր հետեւանքները, եւ հէնց նրանք են ամենից շատ տրտունջ յայտնողները. այդպիսիների թիւը վերջին տարիները շատ զգալի կերպով աւելացել է, ուստի եւ նրանց տրտունջները հիմա աւելի լսելի են դարձել։ Ի՞նչ խօսք, որ այդ կողմից նրանք իրաւունք եւ հիմք ունեն տրտնջալու եւ զանգատվելու։

Բայց ջրերում գլխաւոր հարցերը ոչ այնքան լուսաւորութեան կամ տեղափոխութեան հարցերն են, որքան բնակարանի եւ ուտելիքի։ Ներողութիւն եմ խնդրում ընթերցողներից, որ փոքր ինչ կանգ պիտի առնեմ այդ երկու հարցերի վրա։

Այժմ ջրերի ամեն մի խմբում բացված են «բնակարանային գրասենեակներ» տեղական ոստիկանական պրիստաւի անմիջական հսկողութեան տակ։ Այդտեղ դուք, չնչին գումար վճարելով (30 կոպ.), կարող էք ստանալ ամեն տեսակ տեղեկութիւններ այն բոլոր ազատ բնակարանների մասին, որոնք յայտնի ժամանակ գտնվում են ջրերի այդ խմբում, ուրեմն առանց ժամանակ եւ ջանք կորցնելու կարող էք ձեր միջոցների համաձայն բնակարան գտնել։ Երկրագործութեան մինիստրութիւնը վերջին, Նիժէգօրոդեան, ցուցահանդէսից մնացած շատ բարակներ (ախտակից չինած մեծ երկյարկանի տներ, բաժանված 20—25 սենեակների) բերել է տուել կովկասեան հանքային ջրերը, ամեն մի խմբում կանգնեցրել է մի քանի հատ եւ կահաւորված սենեակներ է տալիս ամսական վարձով (20—25 ր.). իսկ մի հատ բարակ բացառապէս յատկացրած է նորեկներին, որոնք իրաւունք ունեն մինչեւ 5 օր միայն մնալու համարում, վճարելով օրական 1 ր.։ Ուրեմն այդպիսի չնչին վճարով կարող էք 5 օր ապաստարան ունենալ եւ ժամանակ՝ յարմար բնա-

մնացած է։ Ի՞նչ կարող է տալ այս առիթով հայ խմբագրութիւնը։

Տարին վերջանալու վրա է. «Մշակի» խմբագրատանը շատ անգամ է խօսք լինում այն պակասութիւնների մասին, որոնց վերացնելը անհրաժեշտ է։ Պէտք է աւելի նիւթ տալ ընթերցողին, իսկ դրա համար պէտք է նկատի ունենալ, որ լրագրի ծաւալը շատ է փոքր, որ աշխատողների թիւը մեծ չէ, որ հարկաւոր է աշխատանք վարձատրելու կարողութիւնն ունենալ։ Այո, կան շատ պակասութիւններ, շատ անյարմարութիւններ. այդ բոլորը գիտենք, այդ բոլորը շատ լաւ հասկանում ենք։ Բայց միշտ մեր առջեւ կանգնած է նոյն ծանր, ճնշող հարցը.—ինչպէս անել։

Այս տարի Բագւում մամուլի մի կատարեալ տօն էր։ Այնտեղ գոյութիւն ունէր մի հատ մասնաւոր լրագիր, բայց յանկարծ ծնվեցին երկու նորերը. ծնվեցին, եւ հէնց առաջին իսկ օրերից միանգամայն կազմակերպված ամենօրեայ թերթեր էին։ Ես լաւ յիշում եմ, թէ ո՛րպիսի նախանձով մենք, խմբագրութեան աշխատակիցներս, նայում էինք «Баку» լրագրի առաջին համարին։ Նա հրատարակվում է Բագւում, գլխաւորապէս այդ քաղաքի համար. բայց եւ այդպէս, նա մի մեծ ամենօրեայ թերթ է, սեփական տպարանով, մայրաքաղաքի լրագիրների դիրքով եւ հրատարակվում է այնպիսի լաւ պատրաստութեամբ, որ ցոյց է տալիս թէ լրագիրը ունի միջոցները։

Այո, մենք նախանձով էինք նայում այդ լրագրին։ Պատճառը հասկանալի պիտի լինի ձեզ համար։ Նախանձում էինք, որովհետեւ մեր աչքի առջեւ է խեղճ հայ լրագրի ճակատագիրը։

Երեսուն տարի է, գոյութիւն ունի «Մշակը»։ Հինգ տարի նա հրատարակվում էր շաբաթը մի անգամ։ Երբ վեցերորդ տարին սկսեց հրատարակվել շաբաթը երկու անգամ, դա դարձաւ մի երեւոյթ, որի նմանը չէր եղել ռուսահայերի մամուլի պատմութեան մէջ։ Հետեւեալ տարին նա դարձաւ ամենօրեայ, հրատարակվելով շաբաթը հինգ անգամ։ Դա առաջին ամենօրեայ լրագիրն էր մեզանում։ Ի՞նչ էր նա ցոյց տալիս։ Որ կայ պահանջ, որ կարդացվում է ամեն օր հրատարակվող լրագիրը։ Այո, ընթերցող հասարակութիւն կայ, բայց դա չէր նշանակում, թէ կայ եւ լրագրի ապահովութիւն։ Խմբագիրը իր անձնական միջոցներից էր ծածկում լրագրի դէֆիցիտը, եւ երբ այլ եւս անկարող էր այդպէս անել, յայտարարեց թէ հայերի մէջ ամենօրեայ լրագիրը դեռ վաղաժամանակ է եւ սկսեց հրատարակել «Մշակը» շաբաթը երեք անգամ։ Տարիներից յետոյ «Մշակը» էլի դարձաւ շաբաթը հինգ անգամ հրատարակվող թերթ, իսկ վերջը սկսեց հրատարակվել վեց անգամ։

Երեսուն տարվայ ընթացքում այսքան ջանքեր ու կերպարանափոխութիւններ, մինչեւ որ վեց անգամ հրատարակվող մի լրագիր ունեցանք։ Բայց ապահովված է նա։ Ոչ, ընթերցո՛ղ, ծայրը ծայրին հասցնել էլ չէ կարողանում։ Եւ այս բոլորից յետոյ ինչպէս չը նախանձել։ «Մշակը» հրատարակվում է $1^1/_2$ միլիոն ժողովրդի համար, մինչդեռ Բագուի թերթը կարող է գլխաւորապէս այդ քաղաքի բաժանորդներով ապրել։

Այսքանը բաւական չէ՞, որ մենք հասկանանք, թէ ո՛րքան դժբախտ է հայ լրագիրը։

Ինչի՞ց է որ գաւառական մի քաղաքում մի անգամից ծնվում է մի մեծ ամենօրեայ թերթ։ Այնտեղ կազմվել է ընկերութիւն, որի միջոցներով լրագիրը ապահով կերպով գործում է։ Մեզանում կարո՞ղ է այդպիսի ընկերութիւն կազմվել։ Գրիգոր Արծրունին դեռ 60-ական թւականների վերջերից սկսել էր քարոզել, որ կազմվի ընկերութիւն՝ մի օրինաւոր լրագիր հրատարակելու համար։ Բայց շուտով նա տեսաւ, որ հայը գրքի, թղթի, տպարանի համար փող տուող չէ։ Մնում էր որ անհատները աշխատեն, եւ նա ինքը սկսեց գործը, յոյս ունենալով ամսական այն հարիւր րուբլու վրա, որ նա ստանում էր իր հօրից։

Այսօր էլ նոյն դրութիւնն է։ Մօտեցէք մի հայի, առաջարկեցէք նրան բաժանորդ գրվել մի ընկերութեան, որ պիտի լրագիր կամ գրքեր հրատարակէ, եւ նա կասէ թէ դուք գժվել էք։ Նաւթի գործ լինի,—հասկանալի է, թող այստեղ նոյն-իսկ հարիւր հազարներ կորչեն,—այդ ոչինչ։ Իսկ գրքի կամ լրագրի համար ընկերութիւն կազմել—ո՛չ, հայը այդպիսի բան չի անի։ Հայը նոյն-իսկ ծախում է իր լրագիրը կամ ամսագիրը, որպէս զի կարողանայ վաճառականական ձեռնարկութիւնների մէջ մտնել, մեծ մեծ դիվիդենտներ ստանալ, բուրժուական բարիքներ վայելել։ Եւ ինչ. դուք ուզում էք որ բուրժուան թողնէ իր մեծամեծ շահերը եւ գայ որեւէ ընկերութիւն կազմէ հայերէն գրքի կամ լրագրի համար...

Մնում են անհատները. նրանք պիտի անեն, նրանք պիտի մտնեն գործի ծանրութեան տակ։ Բայց ի՞նչ կարող են տալ անհատները։ Այս հարցի վրա մենք շատ չենք մտածում։ Գիտենք այսքանը, որ անհատները պիտի զոհվեն, պիտի հերոսութիւն ցոյց տան, հրաշքներ կատարեն։ Առանց զոհողութեան ոչինչ չի լինի, ասում են ձեզ, երբ դուք, իբրեւ հասարակական գործիչ, ձեր ցաւերն էք դնում մարդկանց առաջ։ Զոհվեցէք, եւ գործ կը լինի. նահատակվեցէք, եւ մենք կունենանք լրագիր էլ, գիրք էլ։

Զո՛հ, միշտ զոհ։ Առանց զոհաբերութեան ոչինչ չէք անի։ Հայ ազգը դարերի ընթացքում զոհվում էր, եւ այժմ էլ, երբ երկաթն ու սուրը մի կողմ են քաշվել, նա դարձեալ ոչինչ չէ ընդունում առանց զոհվելու սկզբունքի։

Այս սպանիչ հանգամանքն ունէր աչքի առաջ Գրիգոր Արծրունին, երբ գրում էր, թէ հասարակական գործիչը, նա, որ գաղափարական գործունէութեան է նուիրված, պիտի կոյս մնայ, չամուսնանայ, ընտանիք եւ երեխաներ, անձնական երջանկութիւն չունենայ։

Ըստ երեւոյթին, դա հարցի լուծումն էր։ Աշխարհական աբեղայ դառնալ գործ կատարելու համար,—այսպիսով կարելի կը լինէր հայերի մէջ աշխատել։ Բայց դառն փորձը ցոյց տուեց, որ այդ էլ չէ օգնում։ Մեր գործիչները, ճիշտ է, չը հրաժարվեցան ընտանիքից ու երեխաներից, բնութեան պահանջներին դէմ չը գնացին, բայց ցոյց տուին որ կարող են զոհվել, զրկանքների ենթարկվել իրանց ընտանիքների հետ, կատարել իրանց պարտքը, մոռանալով անձնական երջանկութիւնը։ Եւ ինչ դուրս եկաւ դրանից։ Մենք ունեցանք միայն նահատակներ։ Ինքը, Արծրունին, կորցրեց իր բոլոր հարստութիւնը, համեստ, փակված կեանք էր վարում. բայց հայ հասարակութիւնը կարողացա՞ւ նրան այնքան բաժանորդներ տալ, որ նա հրատարակէ մի ամենօրեայ թերթ առանց իրանից փող դնելու։ Լրագրի ծախսերը ծածկել էր հարկաւոր. խմբագիրը եւ նրա աշխատակիցները պատրաստ էին աբեղաների պէս ապրել եւ այդպէս էլ ապրում էին։

Աբեղայութիւնն էլ չօգնեց եւ այսօր էլ չէ օգնում։ Այսօր էլ լրագրի խմբագրութիւնը ապրում է գրօշներով. նա իր մասին չէ էլ մտածում. նա չէ ասում թէ իր իւրաքանչիւր անդամը իրաւունք ունի իր ծանր աշխատութեան փոխարէն մի քիչ ապահոված լինել։ Նա միայն ուզում է, որ լրագրի գործը առաջ տանելու համար լինեն միջոցներ. այսօր ընթերցող հասարակութեան պահանջները մեծացել են. այսօր լրագրից պահանջվում է աւելի բան, քան նա տալիս էր տարիներ առաջ։ Օրինաւոր պահանջներ են դրանք, այո, Բայց ինչպէս կատարել դրանց։ Ընկերութիւն կազմել չի լինի, հայի համար գիրքը կամ լրագիրը դեռ այնպիսի կարեւորութիւն չունի, որ նրա համար դրամագլուխ կազմէ։ Գործող անհատների զոհողութիւնները, աբեղայական կենցաղը նոյնպէս չէ օգնում։

Եւ դուրս է գալիս այսպիսի դրութիւն. ցանկանում են առաջադիմութիւն, ցանկանում են, որ ամեն օր հրատարակվող մի մեծ լրագիր կամ մի հաստ ամսագիր ունենան։ Բայց ոչինչ չեն տալիս այդ բոլորը իրագործելու համար։ Հայ բաժանորդների թիւը սառած, կանգ առած է. նա չէ աւելանում, որպէս զի մամուլն էլ համարձակ առաջ գնայ. նա, ընդհակառակն, խեղդում է ամեն մի ձգտում, ոչնչացնում է ամեն մի ճիգ։ Եղած դրութիւնն անգամ դժուար է պահել, ո՛ւր մնաց մի քայլ առաջ գնալը։

Ահա ինչպէս է սպանվում մամուլը մեզանում։

Ահա ինչ պէտք է տեսնէք դուք, ընթերցող, տարվայ այս ժամանակին, երբ բաժանորդագրական սէզոնն է սկսվում։ Դուք պէտք է իմանաք, որ մեր ժամանակներում գրողների անձնազոհութիւնը ամենեւին չէ կարող հրաշքներ կատարել։ Կը զոհվի մէկը, կը զոհվեն տասնեակները, բայց գործը կը մնայ անշարժ, կիսակենդան, առանց առաջադիմելու, անդադար կատարելագործվելու յոյսի։

Ո՛չ, ինչո՛ւ միայն զոհերով ապրել։ Բաւական համարեցէք զոհերը, ընթերցող։ Ճանաչեցէք ձեր պարտականութիւնը, ձեռք տուէք մամուլին,—եւ այնուհետեւ մենք կարող ենք կարմիր օրեր էլ տեսնել, առանց ցաւ ու կսկիծ զոհերի բազմութեան...

Լ.

ՆՈՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գոլիցին, Կարսի առման քսանհինգամեայ յոբելեանի առիթով, ուղարկեց Դրէզդէն, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչին հետեւեալ հեռագիրը. «Այսօր լրացաւ մի քառորդ դար այն օրից, երբ կովկասեան քաջարի զօրքը, Ձեր Կայսերական Բարձրութեան հրամանատարութեամբ, առաւ անհարկուելի Կարսը, որ իբրեւ մշտական սպառնալիք, կանգ-

---

կարան փնտռելու։

Վերոյիշեալ բժշկական համդիսում գրված է, իբր թէ բնակարանները, սեղանը եւ փողոցները մնացել են նոյն դրութեան մէջ, ինչ որ էին 25 տարի առաջ։ Այդպէս ասել՝ կնշանակէ բոլորովին ծանօթ չը լինել կուրորտների ներքին կեանքին եւ գիտակցաբար կոյր ձեւացնել իրան։ Վերցնենք հէնց Էսսէնտուկին. այստեղ վերջին 7—9 տարիները բազմաթիւ նոր, հոյակապ շինութիւններ են կանգնեցրել բազմաթիւ սենեակներով, շինութիւններ, որոնք պատիւ կը բերէին ամեն մի նահանգական քաղաքի։ Սակայն ճիշտ է, որ բնակարանները քանակութեան կողմից բաւականութիւն չեն տալիս (մի յայտնի, կարճ ժամանակամիջոցում), համեմատաբար չափազանց թանգ են եւ մի մասը զուրկ է շատ յարմարութիւններից։ Ջրերում, ինչպէս եւ ամեն տեղ, տիրում է առաջարկութեան եւ պահանջի օրէնքը։ Էսսէնտուկում սէզօնի ամենաթէժ ժամանակը իսկապէս 1—$1^1/_2$ ամիս է տեւում. այդ ժամանակ ամեն ինչ թանգանում է եւ երբեմն բնակարան էլ չի ճարվում, քանի որ եկողների թիւը աւելի սաստիկ է աճում՝ քան թէ բնակարանների թիւը. օրինակ, 25 տարի առաջ, 1877 թ. կովկասեան հանքային ջրերի այցելուների թիւն էր 1794, իսկ այս տարի մօտ 25 հազար. մասնաւորապէս Էսսէնտուկում հիմա 10 անգամ աւելի շատ է հիւանդների թիւը, քան թէ քառորդ դար առաջ։ Եթէ ամբողջ սէզօնը, որ այստեղ տեւում է $3^1/_2$ ամիս (մայիսի 15-ից մինչեւ սեպտեմբերի 1-ը), հաւասարաչափ ժողովուրդ ապրէր, այն ժամանակ բնակարանի հարցի սուր կերպարանքը իսպառ կանհետանար. բայց, դժբախտաբար, մեծամասնութիւնը խմբվում է Էսսէնտուկում յունիսի վերջի կէսին եւ յուլիսին, այն-ինչ մէկ-մէկ ամիս սէզօնի սկզբին եւ վերջին (մայիսին եւ օգոստոսին) այնտեղ զգալի դատարկութիւն է տիրում եւ ազատ ու համեմատաբար էժան բնակարաններ՝ որքան կամենաք։ Այնու ամենայնիւ, կրկնում ենք, անհերքելի է, որ բնակարանները թէ քանակութեան, թէ յարմարութիւնների եւ թէ գնի կողմից շատ բան են սպասել տալիս։

Ջրերի վարչութիւնը անցեալ տարի արդէն ձեռնարկել է մի նոր, մեծ հիւրանոցի շինութեան, որ կը պարունակէ իր մէջ մինչեւ 250 համար, իր րէստորանով եւ ամեն յարմարութիւններով։ Հիւրանոցը մինչեւ առաջիկայ սէզօնը՝ անշուշտ պատրաստ կը լինի։ Դա մի ահագին գործ է, որը անկասկած փոքր ինչ կը թեթեւացնէ բնակարանատէրերի սուր ատամները։ Բայց էլի կասենք, որ դա ժամանակաւոր մի սպեղանի, մի պալլիատիվ է։ Ջրերի վարչութիւնը այդ բանը շատ լաւ է հասկացել եւ ընտրել է ամենաուղիղ ճանապարհը նպատակին հասնելու համար, այն է՝ ամեն կերպ խրախուսել մասնաւոր անձանց ինիցիատիվը այդ ասպարիզում։

Ջրերի վարչութիւնը, լաւ հասկանալով գործի էութիւնը, աշխատեց մինիստրութեան միջոցով իւրացնել կօզակների հողերից բաւական մեծ տարածութիւն, ջրերին կից, ի հարկէ գնելով։ Այդ մտադրութիւնը բարձրագոյն հաստատութիւն ստացաւ, եւ ցանկացած հողաբաժինը, թէպէտ ահագին գնով (կօզակներն էլ հասկացել են, թէ ինչ գանձ կայ իրանց ձեռքին), անցաւ ջրերի վարչութեան ձեռքը։ Վերջինս այդ հողի մի մասը իր պիտոյքներին ծառայեցրեց, իսկ մեծ մասը բաժանեց կտորների եւ հրաւիրեց մասնաւոր մարդկանց էժան գներով, մաս-մաս վճարներով,—տիրանալ այդ հողակտորներին, միայն պարտաւորեցնելով՝ յայտնի ժամանակամիջոցում շինել նրանց վրա յայտնի տեսակ տներ, որոնց պլանները ինքը վարչութիւնը նախապէս որոշել էր, որպէս զի նոր բնակարանները հների նման չը լինեն, այլ ունենան բոլոր յարմարութիւնները։ Հարուստներից մի քանիսին հարցնում էի, թէ ինչու չեն վերցնում կտորներ,—ինձ պատասխանում էին, թէ ձեռնտու չէ իրանց համար։ Հապա ինչո՞ւ էք գանգատվում բնակիչների, կօզակների, այդ ի բնէ զինուորականների վրա, որոնք պատրաստվում են գործելու բոլորովին ուրիշ ասպարէզում, հեռու ջրերից եւ առեւտրական հաշիւներից։ Ամեն տարի Մօսկվայից քանի քանի յայտնի ռուս հարուստ վաճառականներ, գործարանատէրեր են գալիս Էսսէնտուկի. ո՞րը նրանցից ձեռնարկեց այնտեղ որեւէ շինութիւն, կամ մի ուրիշ հիմնարկութիւն կառուցանելու,—ձեռնտու չէ, այնքան տոկոս չի բերի։ Այս բանում էլ մենք ստիպված ենք սպասել Եւրոպայի դրամատէրերին, որոնք ռիսկից չեն վախենում եւ այնքան մեծ ախորժակներ չունեն, ինչպէս մեր հարուստները։ Եւ ճշմարիտ, վերջին տարիները ջրերի վարչութիւնը ամեն կերպ խրախուսում է, դիւրութիւն է տալիս Եւրոպայի դրամատէրերին գործել մեր ջրերում։ Ինչպէս հաստատապէս պնդում էին՝ այդ դրամատէրերից մի մեծ ընկերութիւն է արդէն կազմվել, որը մտադիր է հանքային ջրերում (բոլոր 4 խմբերում) մեծ, հոյակապ օտէլներ, րէստորաններ եւ այլն կառուցանել։ Ուրեմն փոքր ինչ համբերութիւն,—եւ կարճ ժամանակից յետոյ բնակարանների հարցը բարեյաջող լուծումն կը ստանայ։ Միայն մի բան պիտի ի նկատի ունենալ, որ բնակարանների գները ջրերում քաղաքների հաւասար երբէք չեն կարող լինել, այլ միշտ աւելի բարձր, որովհետեւ տարվայ մէջ միայն 2—3 ամիս է վարձ ստացվում, եւ եթէ տուն շինողը ծախսած դրամագլխի ամենաչնչին տոկոսով անգամ բաւականանայ՝ էլի պիտի բարձր գներ նշանակէ (բարձր ի հարկէ, բայց աւելի պակաս՝ քան հիմա)։

Անցնենք ուտելիքի հարցին։ Այժմ ջրերում կայ արքունական րէստորան, որը մշտական հսկողութեան տակ է բժիշկների կողմից։ Եկող տարի նոր հիւրանոցի հետ (Էսսէնտուկում) կը բացվի նաեւ երկրորդ, մեծ արքունական րէստորան։ Մի քանի հազար մարդ, այն էլ հիւանդ, կերակրելը ամիսների ընթացքում հեշտ բան չէ եւ անկասկած թերութիւններ, պակասութիւններ պատահում են, բայց ընդհանրապէս պիտի ասած, գործը բարեխղճաբար է տարվում։ Բացի դրանից, կան բազմաթիւ մասնաւոր րէստորաններ, ճաշարաններ,—բոլորն էլ բժշկական հսկողութեան տակ։ Ես գիտեմ հարուստ ընտանիքներ, սովոր լաւ ապրուստի, որոնք ամբողջ 2 ամիս շարունակ կերակրվում էին մասնաւոր րէստորանում եւ շատ գոհ էին։ Ի հարկէ, այդտեղ էլ են պատահում անհաճելի դէպքեր, բայց միայն դէպքեր, այն էլ սակաւաթիւ. իսկ առհասարակ վերցրած՝ թէ քանակութեան կողմից (համեմատելով գների հետ), եւ թէ մթերքների թարմութեան—մասնաւոր րէստորանները եւս, չնչին բացառութեամբ, բարեխղճօրէն են վերաբերվում իրանց գործին։

Այդ հասկանալի կը լինի, եթէ ի նկատի առնենք, թէ ինչպէս է դրված առողջապահական գործը ջրերում։ Մասնաւորելով խօսքս Էսսէնտուկի մասին, կասեմ, որ սանիտարական հսկողութիւնը այնտեղ հասցրած է գագաթնակէտին։ Չորս բժիշկ,—մէկը այդ ջրերի խմբի աւագ, իսկ մնացած երեքը կրտսեր բժիշկներ—մշտական հսկողութիւն ունեն Էսսէնտուկի թէ ջրերի, վաննաների եւ բուժական հիմնարկութիւնների վրա, եւ թէ ընդհանուր մաքրութեան ու մթերքների թարմութեան վրա։ Ամեն օր շարունակ կը տեսնէք նրանց սանիտականների ուղեկցութեամբ մտնելիս այս-այն րէստորանը, ճաշարանը։ Այդ հսկողութեան բարերար հետեւանքները ամեն մի անաչառ մարդու համար ակնյայտնի են։

Ուրեմն ասել, թէ Էսսէնտուկում չէ կարելի ոչ բնակվել, ոչ ուտել, ոչ շարժվել փողոցներում,—վնասակար ծայրայեղութիւն է։ Հեռու չէ ժամանակը, երբ վայրենի Կաբարդայի մի համեստ կտոր հողի վրա մենք կունենանք եթէ ոչ բոլորովին եւրօպական, բայց գոնէ բաւական նրանց նման, չորս բարեկարգված կուրորտներ։ Անկասկած, այն ժամանակն էլ կը լինեն գանգատվողներ,—կատարելութիւն չը կայ աշխարհում. միւս կողմից, կան մարդիկ, այն էլ Էսսէնտուկի եկողները, որոնց ներքին օրգանների քրոնիքական հիւանդութիւնները դարձնում են սարսափելի նեարդոտ, բարկացկոտ, անբաւական ամեն բանից, ժանգոտ, ինչպէս մեզանում ասում են։

Մեր երկրի ջրերը կարօտ են գոնէ մեր, Ռուսաստանի ժողովրդի համակրութեան եւ բարոյական ու նիւթական աջակցութեան։

Բժշկապետ Գ. Թադէոսեան

Թիֆլիս

նած էր մեր սահմանի դիմաց, եւ դարձրեց նրան մեր սահմանների անձեռնմխելիութիւնը անխախտ պահպանող մի ամրութիւն։ Անցած պատերազմի քաջագործութիւնների կենդանի վկաները եւ այն զօրամասերի պատգամաւորները, որոնք մասնակցել են Կարսի առմանը, ժողովվելով ձեր նուաճած բերդի մէջ, ջերմ աղօթքներ վերառաքեցին իրանց անմոռանալի գլխաւոր Հրամանատարի Թանգագին առողջութեան համար։ Կովկասեան խաչը կրող բոլոր անձերի եւ Ձեր Բարձրութեան սրտին միշտ սիրելի՝ կովկասեան զօրքերի կողմից յայտնում եմ Ձեր Կայսերական Բարձրութեանը ամենանձնուէր ցանկութիւն՝ պահպանելու Ձեր Թանգագին կեանքը շատ տարիներ մեր հայրենիքի փառքի եւ օգտի համար»։ Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչ պատասխանեց իշխան կառավարչապետին հետեւեալ հեռագրով. «Սրտագին շնորհակալութիւն եմ յայտնում ձեզ՝ ջերմ ողջոյնի համար. անկեղծօրէն ցաւում եմ, որ չը կարողացայ այսօր Կարսում լինել իմ հին ծառայակիցներիս հետ, որի մասին եւ հաղորդեցի գեներալ Ֆադէեվին»։

—

Այսօր, կիրակի, Նոյեմբերի 10-ին, Վանքի մայր եկեղեցում, Կարսի առման քսանհինգամեայ յոբելեանի առիթով, տեղի կունենայ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ Կարսի առման եւ ռուս-թիւրքական պատերազմի հերոսներ՝ կոմս Լօրիս-Մելիքեանի, Լազարեանի, Տէր-Ղուկասեանի, Ալխազեանի եւ Շելկօվնիկեանի յիշատակին։

—

Թիֆլիսում ահա մի շաբաթ է, որ եղանակները զգալի կերպով ցրտել են։ Գիշերները ջերմաչափը իջնում է զրոյից ներքեւ։ Շրջակայ լեռներում բաւական շերտով ձիւն է նստել։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Կախէթի երկաթուղու շինութեան գործի համար դիտաւորութիւն կայ կազմել մի տեղական ընկերութիւն, որը պէտք է առաջ տանէ իր գործերը ֆրանսիական դրամագլուխներով, Ընկերութեան կազմակերպութեան աշխատանքը իր վրա է վերցնում ֆրանսիական դրամատէրերի մի ներկայացուցիչ, որը մտադիր է կազմակերպել եւ մի քանի արդիւնագործական ձեռնարկութիւններ։

—

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 12-ին, տեղի կունենայ Գիւղատնտեսական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, որի ժամանակ քննութեան կենթարկվի Ժուրուլիի զեկուցումը «Անդրկովկասում կօօպերատիվ ընկերութիւններ հիմնելու մասին»։ Ժողովը կը սկսվի երեկոյեան ժամի 8-ին. Նրան ներկայ լինել կարող են եւ կողմնակի անձինք։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի հայոց հոգեւորականների ապահովութեան գանձարանի վարչութիւնը, ի նկատի առնելով բազմաթիւ բանաւոր եւ գրաւոր բողոքները Խօջիվանքի հայոց գերեզմանատան կառավարիչ Սիմօնեանի գործած զեղծումների դէմ, նշանակել է քննութիւն եւ ապա հեռացրել է Սիմօնեանին պաշտօնից։

—

Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավայում ստացված տեղեկութիւններով՝ Թիֆլիսի ձիաքարշի անօնիմ ընկերութիւնը մի տարվայ ընթացքում, սկսած 1900 թւականի մարտի 14-ից մինչեւ 1901 թւականի մարտի 14-ը, մուտք է ունեցել ընդ ամենը 489,081 ռուբլի, որ գոյացել է գլխաւորապէս աբօնըմէնտների գրքոյկների վաճառումից։

—

«Մշակի» այսօրվայ համարի հետ ուղարկում ենք մեր օտարաքաղաքացի բաժանորդներին տպագրված պօստային փոխադրական բլանկներ։ Խնդրում ենք հասցէները պարզ եւ որոշ գրել։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ա Լ Բ Ա Ն Ի Ա

Մակեդօնական հարցի հետ յուզվում է եւ ալբանիական հարցը, խօսվում է Ալբանիայի անկախութեան, ինքնավարութեան եւ ալբանական գահի թեկնածու Կաստրիօտի մասին։ Այդ կցկտուր տեղեկութիւնները չեն կարող, ի հարկէ, որոշ գաղափար տալ մեզ, թէ ինչ է ալբանական հարցը եւ ինչ կապ ունի մակեդօնական հարցի հետ։

Ալբանիան՝ Մակեդօնիային դրացի մի երկիր է, Թիւրքաց իշխանութեան ենթակայ։ Բալկանեան թերակղզու բոլոր ազգերի մէջ ալբանացիները ամենամեծ ընդդիմադրութիւնը ցոյց տուեցին թիւրքերին, երբ սրանք երեւացին Եւրոպայում, եւ ոչ մի երկիր այնքան շատ անգամ չէ պարզել ապստամբութեան դրօշակը թիւրքերի դէմ, ինչպէս ալբանացիները, չը նայելով որ նրանց մի մասը մահմեդականութիւն էր ընդունել։ Սակայն չը նայելով դրան, 1875-ին, երբ ծագեց ապստամբութիւն Բօսնիայում եւ Հերցեգովինայում՝ թիւրքական լուծը թօթափելու համար, ալբանացիները փոխանակ միանալու նրանց, չէզոքութիւն պահպանեցին եւ չը մասնակցեցին սլաւեան ցեղերի ազատարար պատերազմին։ Ալբանացիների այդ վարմունքը ստիպում է մտածել, արդեօք որքան իրական են այն յոյսերը, որ Մակեդօնիայի ապստամբութեան ղեկավարները դնում են Ալբանիայի վրա, սպասելով, որ սա եւս պարզէ ապստամբութեան դրօշակը եւ համերաշխութիւն ցոյց տայ մակեդօնացիներին։ Այդ հարցը պարզելու համար դիմենք պատմութեան, քաղելով մեր տեղեկութիւնները «С. П. Вѣд.» լրագրից։

XV-րդ դարի կէսում յայտնի ալբանցի հայրենասէր Գէորգ Կաստրիօտի, որին թիւրքերը կոչում էին Իսկանդէր-բէկ, միացրեց ալբանական ազգի բոլոր ույժերը եւ մի շարք հարուածներ հասցրեց թիւրքերին, ու պահպանեց Ալբանիայի ինքնավարութիւնը մինչեւ իր մահը, 1467-ին։ Դրանից յետոյ Ալբանիան ընկաւ թիւրքերի իշխանութեան տակ։ Ալբանացիների մեծ մասը ընդունեց մահմեդականութիւն (արնաուտները կամ բէկերը), ճանաչեց սուլթանի գերիշխանութիւնը եւ օգուտ քաղելով այն իրաւունքներից, որոնք վայելում էին մահմեդականները, ձեռք բերեց կարճ ժամանակում նիւթական բարգաւաճում եւ ույժ, այնպէս որ թիւրքաց կառավարութիւնը ստիպվեց կատարել արնաուտների խնդիրքը՝ նշանակել երկրի ընդհանուր կառավարչին եւ նահանգապետներին ալբանական նշանաւոր ընտանիքների իսլամացած անդամներից։ Մի այլ մասը, Վերին-Ալբանիայում, հաւատարիմ մնաց կաթոլիկ կրօնին, երկար ժամանակ չէր կամենում ճանաչել սուլթանի իշխանութիւնը եւ նախամեծար համարեց քաշվել սարերը ու այդտեղ ապրել նախնական, հովուական կեանքով, քան հետեւել արնաուտների օրինակին։ Ներքին Ալբանիայում կամ Էպիրում ժողովուրդը, պահպանելով իր նախկին յունադաւան կրօնը, խառնվեց կողմնակի տարրերի—վալախների, յոյների հետ եւ շարունակ գտնվում էր հարստահարված վիճակում, չունենալով նոյն իրաւունքները, որ ունեն իր մահմեդական եղբայրները։ Այդպիսով ներգործական դերը Ալբանիայի պատմութեան մէջ խաղում են արնաուտները եւ կաթոլիկ ալբանցիները, որոնք, չը նայելով իրանց կրօնական եւ քաղաքական հայեացքների խտրութեան, սկսեցին մօտենալ միմեանց, երբ նրանց վտանգ սպառնաց Չերնօգորիայի պատերազմասէր լեռնականների կողմից։ Չերնօգորցիները, ամրացած իրանց լեռնային հայրենիքի անմատչելի կիրճերում, խիզախելով թիւրքերի յարձակումը, յարձակողական դիրք բռնեցին ալբանացիների վերաբերմամբ եւ սկսեցին նեղել նրանց։ Եւ ալբանական ու չերնօգօրական ցեղերի մէջ մի անհաշտ թշնամութիւն ծագեց, այնքան դաժան եւ արիւնահեղ, որ ստիպեց մահմեդական եւ կաթոլիկ ալբանցիներին միանալ ընդհանուր թշնամու դէմ։

XVIII-րդ դարի կէսին սուլթանից նշանակված Ալբանիայի փաշան, Մահմուդ Բուշաթլի արշաւելով Չերնօգորիայի վրա (1770 թ.) եւ մեծ կոտորած անելով, մտածեց ապստամբվել եւ սուլթանից ու հիմնել անկախ ալբանական թագաւորութիւն. սուլթանի ուղարկած զօրքը նրա դէմ խայտառակ պարտութիւն կրեց, բայց չերնօգորցիները, կամենալով վրէժխնդիր լինել, յարձակվեցին փաշայի վրա եւ ջարդելով նրա զօրքը, իրան էլ սպանեցին։ Այդ պատերազմները աւելի էլ մեծ ատելութիւն եւ թշնամութիւն սերմանեցին երկու ցեղերի մէջ։ Մահմուդի յաջորդները հետզհետէ հպատակվեցին սուլթանին եւ դարձան հասարակ նահանգապետներ, այնպէս որ XIX դարի սկզբին Ալբանիան արդէն համարվում էր Թիւրքիայի հպատակ երկիր։

Այսպէս մենք տեսնում ենք, որ ալբանցիները, լինելով պատերազմասէր, քաջ եւ իրանց անկախութեան նախանձախնդիր, պատմական պայմանների շնորհիւ դարձան թիւրքերի դաշնակիցներ եւ ընդունում էին սուլթանի իշխանութիւնը, որչափ նա շատ ծանր չէր իրանց համար եւ կարող էր պաշտպանել իրանց հարեւան սլաւ ցեղերի նուաճողական ձգտումներից։ Դրա համար նրանք ռուս-թիւրքական պատերազմի ժամանակ չէզոքութիւն պահպանեցին. բայց երբ Բերլինի կօնգրէսը որոշեց, որ Ալբանիայի մի մասը անցնի Սերբիային եւ Չերնօգորիային, եւ սուլթանը չը կարողացաւ քանդել այդ որոշումը, ալբանացիները սկսեցին ատել սուլթանին եւ մտածել իրանց ազատութեան մասին։ Նրանց ազատասէր ձգտումների ներկայացուցիչ եւ պարագլուխ համարվում է այսօր հռչակաւոր Իսկանդէր բէկի սերունդը, իշխան Ալադրօ Կաստրիօտի, որ կաթօլիկ է։

Այս բոլորից պարզվում է, որ ալբանացիները երբէք չեն կամենայ միանալ եւ համերաշխութեամբ գործել սլաւեան ազգերի հետ, այլ նրանք ձգտում են անկախ կերպով ձեռք բերել իրանց ազատութիւնը։

Հ. Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Morning Leader» լրագիրը ուրախութիւն է յայտնում լորդ Մէտուէնի ասպետական ազնուութեան առիթով, որ մի ճառ է արտասանել մօտ ժամանակներումս Դէվիլում, իր հայրենի քաղաքում։ Մէտուէնի ամբողջ ճառը մի փառաբանութիւն էր բօէրներին, «որոնց հետ՝ ազնւութեան, քաջութեան եւ հայրենասիրութեան մէջ՝ չէ կարող հաւասարվել ոչ մի ազգ աշխարհումս»։ Իր ճառի վերջում լորդ Մէտուէն դիմեց ջերմագին կոչով անգլիական ազգին եւ կառավարութեան, որ նրանք ամեն կերպ՝ թէ նիւթական եւ թէ բարոյական աջակցութիւն ցոյց տան բօէրներին եւ իրագործեն նրանց քաղաքական յոյսերը որքան կարելի է շուտով։

—Մօտ օրերումս Լօնդօնի նոր լորդ-մէրը, իր՝ պաշտօնի մէջ մտնելու առիթով, տուեց, համաձայն հնաւանդ սովորութեան, մի հանդիսաւոր հացկերոյթ, որին հրաւիրված էին դիպլօմատիական մարմնի բոլոր անդամները, բացի ռումինական դեսպանից։ «Yewish Chronicl» լրագիրը հաղորդեց, թէ ռումինական դեսպանին չը հրաւիրելը մի բողոք էր այն հալածանքների դէմ, որոնց ենթարկւում են ռումինիայում հրէաները։ Այս տեղեկութիւնը ստուգելու համար «St. James Gazette» լրագրի աշխատակիցը այցելեց լորդ-մէրին եւ հարցրեց նրան, թէ ինչու հրաւիրագիր չէր ուղարկված ռումինական դեսպանին։ Լորդ-մէր սէր Մարկ Սամուէլ պատասխանեց, թէ Mansion House-ում սովորութիւն չէ հրաւիրել այն պետութիւնների ներկայացուցիչներին, որոնք չեն կատարում դաշնագրերի զօրութեամբ յանձն առած պարտաւորութիւնները։ Լրագիրը լսել է, որ անգլիական կառավարութիւնը պատասխանատւութիւն չէ յանձն առնում լորդ-մէրի վարմունքի համար։

—Աւստրիական պարլամէնտում տեղի ունեցաւ մէկը այն վայրենի տեսարաններից, որոնք յաճախ կրկնվում են նրա մէջ։ Պարլամէնտը դարձել էր ձեռնամարտի, յիշոցների ու փողոցային հայհոյանքների ասպարէզ։ Հակահրէականների եւ սօցիալ-դէմօկրատների մէջ տեղի ունեցած ընդհարումից յետոյ՝ «կռիւն» սկսվեց չեխերի եւ համագերմանացիների մէջ։ Վերջինների մէջ վիճաբանութիւնը չը սահմանափակվեց միայն հայհոյանքներով, այլ բանը հասաւ ապտակների եւ ծեծի։

—«Central News» լրագրի ասելով՝ Մարոկկօյում ծագած ապստամբութիւնը հետզհետէ ուժեղի եւ աւելի տարածվում է։ Ապստամբները, ոգեւորված կրօնական ֆանատիզմով, քանդեցին ճանապարհը Տէտուանի եւ Տանժէրի մէջ, գերի բռնեցին Տէտուանի բնակիչներից շատերին եւ սպառնում են նոյն-իսկ յարձակվելու քաղաքի վրա։ Տէտուանում ապրող եւրոպացիները եւ հրէաները սարսափի մէջ են. շատ սպանացիներ փախել եւ ապաստանել են սպանական հիւպատոսարանում։ Վերջին տեղեկութիւններով կաբիլները արդէն շրջապատել են քաղաքը։ Տէտուանի նահանգապետը զինւորել է քաղաքացիներից 6,000 հոգի։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր

—

—Ինչու ֆրանսիացին պէտք է աննպաստ կարծիք յայտնէ մեր հայերի մասին։ Ինչ վատ բան է նա տեսել մեզանում։ Ինչու, ինչու։ Այդ պատիւ չէ բերում ֆրանսիացուն։ Ես աւելի բարձր համարում ունեմ ֆրանսիական անկողմնապահութեան վրա։

Այս խօսքերով դիմեց ինձ Արութեանը, ցոյց տալով ինձ ֆրանսիական մի գրուածք։

—Ի՞նչ բան է դա, հարցրի ես։

—Նոր բան չէ, ասաց նա, բայց ես նոր եմ կարդում. դա ֆրանսիացի բարօն Դէ-Բայի ճանապարհորդական նկարագրութիւնն է Կովկասի մասին։

—Լսել եմ, նկատեցի ես։

—Նա մեզ հետ, շարունակեց Արութեանը, գործնական հաշիւներ չունէր. նա մեզ հետ ընդհարումներ չէ ունեցել եւ, ուրեմն, պէտք է անկողմնապահ աչքով նայէր ժողովրդների վրա. մինչդեռ նրա գրուածքի մէջ երեւում է կանխակալ, անհամակրելի տրամադրութիւն դէպի հայերը։ Ֆրանսիացիները այդ չը պէտք է անեն, նրանց չէ սազում։

—Դա լաւ բան չէ անկասկած, նկատեցի ես. բայց չը պէտք է ընդհանրացնէք ձեր խօսքը ֆրանսիացու մասին։ Եթէ մի Դէ-Բայ վատ է տրամադրված դէպի հայերը՝ մի շարք նշանաւոր ֆրանսիական անուններ—Անատօլ Ֆրանս, Կլէմանսօ, Պրէսանսէ, Քիյեար, Ժօրէս, Շարմըտան, Սեմբա եւ շատ ուրիշներ նուիրել են հայերին տպաւորիչ յօդուածներ եւ ճառեր, որոնց մէջ ոչ միայն գովել են հայերին, այլ եւ ոգեւորված խօսքերով ջատագովել են հայերի կուլտուրական ընդունակութիւնները։ Այդ անունների առաջ չքանում է ձեր ճանապարհորդի ուրոյն կարծիքը։

—Բայց եւ այնպէս անախորժ է, վրա բերեց Արութեանը։

—Վերցնենք, շարունակեցի ես, մի ուրիշ երկիր, Գերմանիան։ Այնտեղ էլ կան Նաումանի նման հայերին չը սիրող անձինք. բայց դրա փոխարէն կան եւ այնպիսի մարդիկ, ինչպէս են Րօրբախ, Լեպսիուս, Լէման եւ ուրիշներ, որոնք բարձր են գնահատում հայի կուլտուրական ձիրքերը եւ հաւատում են, որ հայը եւրօպականութեան մշակ կը լինի իր ապրած երկիրներում։ Եթէ նոյն-իսկ մեր Կովկասում մեր հարեւան վրացիների մէջ կան մարդիկ, որոնք թշնամական տրամադրութեամբ են խօսում հայերի մասին, կան եւ ուրիշները, որոնք պախարակում են առաջինների վարմունքը։ Եթէ, օրինակ, «Իվերիա» լրագրի մէջ լոյս են տեսնում անարդար յօդուածներ հայերի դէմ, միեւնոյն ժամանակ մի ուրիշ լրագրում, «Ցնօբիս Պուրցելի»-ում հրատարակվում են բողոքներ «Իվերիայի» յօդուածների դէմ եւ հրաւէր է կարդացվում, երկու հարեւան ազգերի համերաշխ գործունէութեան մասին։ Ինչպէս գիտէք, ռուս մամուլի մէջ էլ երեւաց Վելիչկօի նման մի գրող, որի գրիչը գլխաւորապէս նուիրված էր հայատեացութեան սերմեր տարածելուն. բայց նրա դէմ զինվեց ռուսաց մամուլի մեծագոյն մասը եւ խիստ պարսաւանքի ենթարկեց չարահռչակ կռուարարին։

—Այդ այդպէս է, վրա բերեց Արութեանը. բայց աննպաստ գրութիւնները դժբախտաբար առանց գործնական հետեւանքի չեն մնում եւ թիւրիմացութիւնների աղբիւր են դառնում։

—Ինչ եւ լինի, առարկեցի ես, միակ միջոցը թիւրիմացութիւնների առաջն առնելու համար այն է, որ մի կողմից հերքենք զրպարտութիւնները եւ միւս կողմից ինքներս, իբրեւ անսասան ապառաժ՝ հաւատարիմ մնանք ազգերի համերաշխութեան գաղափարին, երբէք չը գրաւվելով այն ձայներից, որոնք թշնամութիւն եւ ատելութիւն են քարոզում դէպի ուրիշները։

—Միթէ տարիներ շարունակ այդ չենք անում, բացագանչեց Արութեանը. բայց հակառակ տրամադրութիւնը չէ պակասում օտարների կողմից։

—Միեւնոյն է, յայտնեցի ես. մենք պէտք է շարունակենք մեր կողմից համերաշխութեան, համաքաղաքացիութեան եւ փոխադարձ օգնութեան քարոզը առանց յուսահատվելու եւ դադարելու։ Մաքուր եւ արդար գաղափարը, սիրոյ եւ եղբայրութեան կոչը վերջիվերջոյ կը յաղթանակեն եւ այնքան ուժեղ կերպով, որքան դժուարութեամբ նրանք ճանապարհ են բաց արել իրանց համար։ Եթէ մենք անկեղծ կը լինենք եւ մեր գործունէութեան մէջ յամառ. եթէ մենք երկրի համար պիտանի եւ օգտակար ույժեր կը լինենք. եթէ մեր գոյութեամբ ոչ միայն ոչ ոքի չենք խանգարի, այլ եւ ուրիշների բարեկեցութեան համար եւս նպաստաւոր տարր կը լինենք՝—այն ժամանակ չը գնահատված չենք մնալ եւ կը կորչեն թշնամութեան վերջին արձագանգները։

—Այդ միթէ միայն մենք պէտք է անենք. իսկ ուրիշները, հարցրեց Արութեանը։

—Մենք մեր կողմից կաշխատենք, պատասխանեցի ես, եւ մեր կողմից կը հարթենք ճանապարհը, որքան կարող ենք։ Հաւատացած կացէք, որ նոյն տեսակ գործունէութեան կարեւորութիւնը զգացվել է վաղուց ամեն տեղ, եւ համերաշխութեան գաղափարը դարձել է անհրաժեշտութեան, միասնակեցութեան եւ ժողովրդական առաջադիմութեան հիմնական պայման։

—Ուրեմն։

—Ուրեմն պէտք է բոլոր ազգերի լաւագոյն մտածողները, համերաշխութեան գաղափարի պաշտպանները միանան մի ընդհանուր գործի համար եւ քարոզեն իրանց ժողովուրդների մէջ ընդհանուր կուլտուրական նպատակների եւ եղբայրութեան մասին։ Հայ, ռուս, վրացի, թուրք, քիւրդ, օս եւ բազմաթիւ կովկասեան ցեղեր կոչված են միահամուռ ույժերով բեղմնաւորել Կովկասը եւ տալ նրան մտաւոր, բարոյական եւ տնտեսական երջանիկ կեանք։ Այդ հաւատով եւ գաղափարով պէտք է գործել եւ չը վհատվել ժամանակաւոր անյաջողութիւններից, անազնիւ կրքերի բռնկումներից եւ անարդար վերաբերմունքներից։ Թող իւրաքանչիւրը մեզանից պարծենայ ոչ թէ նրանով, որ նա մի աւելորդ անգամ յաղթեց իր հարեւանին, խլելով նրանից նրա երջանկութեան մի մասը, այլ որ նա համերաշխութեան անունով զիջումներ արաւ իր հարեւանին եւ նրա համար օգտակար եղաւ։

—Կեանքի մէջ ամեն դէպք հեշտ չէ ենթարկւում այդ ընդհանուր ձեւակերպութեան, առարկեց Արուեստը. մեզանից պահանջում են միայն զոհեր եւ զիջումներ, առանց փոխադարձութեան մասին մտածելու։ Սակայն, անկասկած, շատ թիւրիմացութիւններ տեղի ունեն միայն այն պատճառով, որ մարդիկ չեն ցանկանում միմեանց հասկանալ։

—Ուրեմն անկեղծ կերպով աշխատենք միմեանց հասկանալ եւ միմեանց հասկացնել։

Վրձին

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

8 Նոյեմբերի

ՓԱՐԻԶ. Մինիստրների խորհրդում Դելկասսէ երեկ յայտնեց, թէ Մարոկկոում, Միջերկրական ծովի ափերին, անկարգութիւնները կարծես վերջացել են։ Միջոցներ են ձեռք առնված ֆրանսիական հպատակների պաշտպանութեան համար։

ԲԵԼԳՐԱԴ. Թոդորովիչ մինիստրը յայտնեց ժուրնալիստներին, թէ նոր կառավարութիւնը կանգնած է սահմանադրական հողի վրա. նա պէտք է պահպանէ իրաւունքներն ու արտօնութիւնները եւ պէտք է հակառակի դրանց ի չարը գործ դնելուն։ Կառավարութիւնը չէ յենվելու մի կուսակցութեան վրա, այլ պէտք է ձգտի համախմբել բոլոր կուսակցութիւնների առողջ հայրենասիրական տարրերը։

9 Նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Հակաժանտախտային մասնաժողովը որոշեց թոյլ տալ արտահանել Օդեսայից այն ապրանքները, որոնց արտահանումը արգելված էր օգոստոսի 2-ի որոշումով։

Ժանտախտի կողմից անապահով է յայտարարված Ֆորմոզա կղզին, իսկ խոլերայի կողմից՝ Դանկալեան ափը, Էգդայի եւ Բարազօլայի միջեւ։

ՌԻԳԱ. Ռիգայի «Աուստրա» շոգենաւային ընկերութեան «Կօնկորդիա» ապրանքատար նաւը Արեւմտեան Աւստրալիայից Նոր Զելանդիա գնալիս՝ ճանապարհին խութի հանդիպեց եւ նաւաբեկութեան համար անպէտքացաւ։ Նաւաստիները, թւով 17 մարդ, փրկված են։

ԿԻԵՎ. Երկաթուղու կայարանում քաղաքագլուխը ներքին գործերի մինիստրին մատուցեց Միքայէլ հրեշտակապետի պատկերը։ Մինիստրը այցելեց Պեչօրեան վանքը, երկրպագեց սրբութիւններին եւ նայեց ս. Վլադիմիրի տաճարը։

ՎԼԱԴԻՎՈՍՏՕԿ. Կէյզէրլինգի կէտորսութեան շոգենաւերը յուլիսի 12-ից մինչեւ հոկտեմբերի 25-ը սպանեցին 57 կէտ։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ.

Տելեֆոն № 617

Այսօր, կիրակի, նոյեմբերի 10-ին, Խարկովի ռուսաց օպերային արտիստները, յայտնի արտիստուհի Մ. Ն. ԻՆՍԱՐՕՎԱՅԻ եւ Ա. Պ. ԲՕՆԱՉԻՉԻ մասնակցութեամբ, կը ներկայացնեն վերջին անգամ

ԿԱՐՄԷՆ

Օպերա 4 գործ. երաժշտութիւն Բիզէի
Կարմէնի դերը կը կատարէ Մ. Ն. ԻՆՍԱՐՕՎԱ,
Դօն-Խօզէի դերը Ա. Պ. ԲՕՆԱՉԻՉ։

Մասնակցում են՝ տ. Ինսարօվա, Օլգինա, Սկորուպսկայա, Բաուէր, պ. պ. Բօնաչիչ, Պօլուեանօվ, Պետրօվ, Պէվցօվ, Սմօբօդին եւ ուրիշ։

Կապելմէյստէր Տ. Պ. Շտէյնբէրգ
Սկիզբը երեկոյեան ժամի 8-ին։

Վաղը, երկուշաբթի, նոյեմբերի 11-ին, մասնակցութեամբ յայտնի Ա. Պ. ԲՕՆԱՉԻՉԻ եւ արտիստական ընկերութեան սիրող Ամալինի ռէժիսոր Ա. Դ. Բէլսկու բէնէֆիսին, կը ներկայացնեն «Ցիգանների Բարօն». երկուշաբթի, նոյեմբերի 12-ին Թիֆլիսի կրուժօկում նախավերջին ներկայացում, կը ներկայացնեն 1) «Լակմէ» (2-րդ գործ.), 2) «Աիդա» (3-րդ գործ.), 3) «Տրուբադուր» (4-րդ գործ.)։ Տոմսակները կրուժօկի շվէյցարի մօտ.

Այս օրերս կը լինի Ն. Տ. ՎԱՆԴԷՐ-ԲԱՆԴՏԻ բենեֆիսը.

1—1 Գլխաւոր ռէժիսոր Ի. Փիթօեվ

Աբօնեմէնտ № 5
ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, նոյեմբերի 11-ին
ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ

I
ՕՏԱՐՆԵՐ
Կօմէդիա 4 գործ. Պոտապենկօի, թարգմ. Տէր-Գէորգեանի

II
ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻ ՏԱԿ
Վօդևիլ 1 գործ., հեղ. պ. Քամալեանի

Մասնակցում է ամբողջ խումբը։
Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։
Շուտով կը կայանայ պ. Պետրոսեանի բէնէֆիսը։

2—2 Ռէժիսոր Ց. Աբէլեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

հաղորդում է ի տեղեկութիւն ամենքի, որ այս տարվայ նոյեմբերի 12-ին, ցերեկվայ ժամի 1-ին, նրա դիւանատանը տեղի կունենայ աճուրդ՝ կապալով տալու մի հողաբաժին, Թիֆլիսի I քաղաքամասում, այնտեղ ուր կանգնում են [illegible]։ Հողաբաժնի տարածութիւնն է 3 դեսեատին եւ 1748 քառ. սաժէն։ Աճուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագիրը քաղաքային ուպրավայի 4-րորդ բաժանմունքի դիւանատան, իւրաքանչիւր օր, սկսած ժամի 9-ից մինչեւ 3-ը։

1—2

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ա. Մ. Խան-Աղեան

Ընդունում է հիւանդներին 9—2 եւ 4—6 ժ. Երեւանեան հրապարակ, տուն Խարազեանի № 3։ (կ. ե. հ.) 12—100

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
„ԱՐԱՔՍ“
ՊԱՏԻ ԵՒ ԾՈՑԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐ
1903 թ. համար։

Պատի օրացոյցը իր մէջ պարունակում է ե. հայերէն եւ ռուսերէն օրացոյցներ, հայերէն եւ ռուսերէն տառերով. իսկ ծոցինը ունի լիակատար եւ շատ հետաքրքիր յաւելուած։

Մի հատ պատի եւ մի հատ էլ ծոցի օրացոյց գնողը կը ստանայ մի օրինակ «Ծոցի երգարան» նուէր։

Պատի օրացոյցն արժէ հատով 50 կոպէկ, զումարով 35 կոպէկ։ Ծոցինը—հատով 20 կոպ., զումարով 15 կոպէկ։

Դիմել՝ Александрополь, Эрив. губ. Типографія Саноянца и Степанянца. 6—20

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆԻ

աշխատութիւնները՝

1) «Քահանայական խնդիր». 2) «Ամուսնական խնդիրներ». 3) Ցով. եպիսկոպ. Շահխաթունեանի կենսագրութիւնը»։

Վաճառվում են Թիֆլիսի Կենտրոնական եւ Գուտտէնբերգ գրավաճառանոցներում։ Իւրաքանչիւր գրքի գինը 1 րուբլի է։

(հ. կ.) 2—4

Թիֆլիսի Քաղաքային Կրեդիտային Ընկերութեան Վարչութիւն

հրաւիրում է պ.պ. լիազօրներին ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎԻ, որ պէտք է տեղի ունենայ Վարչութեան բնակարանում, կիրակի, նոյեմբերի 17-ին, առաւօտեան 11 ժամին, վերջնականապէս հաստատելու ընտրողական ցուցակները, որոնք կազմված են համաձայն կանօնադրութեան 67-րդ յօդուածի։ 1—1

Ֆրանսիական Ծովենաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ»—«MESSAGERIES MARITIMES».

18-ին նոյեմբերի (1-ին դեկտեմբերի ըստ ն. տ.) մեկնելու է Բաթումից, առաւօտեան ժամը 11-ին, հանդիպելով՝ Նօվօրօսսիյսկ, Կ. Պոլիս, Դարդանէլ, Զմիւռնիա, Պիրէյ, Մարսէյլ, Հավր եւ Լօնդօն։

Ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակները մինչեւ Պարիզ, նոյնպէս եւ մինչեւ Շանհայ (Չինաստանում), Վլադիվօստօկ գնացողների համար, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում պակասեցրած գներով։

Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին՝ հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Յակոբեանին, նախկին Արծրունու գալէրէյում, № 127 գրասենեակը. հեռախօս № 608։ Գրասենեակը բաց է 9—1 ժամը ցերեկվայ եւ 5—7-ը երեկոյեան, բացի կիրակի օրերից։ 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները՝

ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐ 1903 թւի համար՝ 1) Ս. Էջմիածնի ծոցի օրացոյց—20 կ. 2) «Ամարաս» ծոցի օրացոյց, Սաեփանեանի կազմած—20 կ. եւ «Շիրակ» ծոցի օրացոյց Ափինեանի—20 կ.

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ Մ. ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ, Մանկական լօտօ, պատկերազարդ, Թուաբանական խնդիրներով, կարտօնների վրա, ուր եւ ծախվում են նոյն իշխանուհու՝ «Պատկերազարդ այբուբէն» կուբիկներով—1 ր. 50 կ. եւ «Պատկերազարդ այբուբէն» կարտօնների վրա—1 ր.

ԱՐԾՐՈՒՆԻ Վ. ԲԺ., Մի ծխիր—5 կ., ուր եւ ծախվում են նրա բոլոր բժշկական գրքոյկները։

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑ Գ., 1) Էլի մէկ զոհ, կօմէդիա 5 արար., բ. տիպ, ուղղած, Թիֆլիս, 1902 թ., գ. 1 ր. 2) Գիշերվան սաբրը խէր է, կատակ 1 արար. բ. տիպ, ուղղած, 30 կ., 3) Խաթաբալա, կօմէդիա 4 արար. 50 կ. 4) «Օսկան Պետրովիչը էն կինքումը։ կատ. 1 արար։ 30 կ., 5) «Պէպօ», կօմէդիա 3 արար. բ. տիպ, ուղղած—50 կ., եւ «Քանդած օջախ», կօմէդիա 3 արար, 50 կ., եւ 7) Ամուսիններ, կօմէդիա 5 արար, բ. տիպ, ուղղած—1 ր.

Դիմել՝ Тифлисъ, Въ Центральную Книжную Торговлю. (կ. հ.) 2—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
◆ՇԻՐԱԿ◆
ՊԱՏԻ, ԾՈՑԻ ԵՒ ՍԵՂԱՆԻ «ԱԽՈՒՐԵԱՆ»
1903 Թ.
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

Ամենահարուստ յաւելուածներով

Աչքի առաջ ունենալով, որ «ՇԻՐԱԿ» օրացոյցները իրանց օգտակար եւ հարուստ յաւելուածներով չորս տարի է արդէն գրաւել են ընթերցողների բաւական ստուար բազմութիւն եւ թէ նրանք զգալի արագութեամբ տարածվում են ժողովրդի ամեն խաւերում, ուստի եւ ներկայ օրացոյցները խմբագրելիս չը խնայեցինք ոչ մի ջանք աւելի եւս հարստացնելու եւ ընդարձակելու նրանց յաւելուածները։

Ծոցի օրացոյցի զուտ յաւելուածը կազմում է 200 երես, որ ոչ մի ուրիշ հայերէն օրացոյց չունի եւ բացի զանազան տոմարագիտական, վաճառականական օրէնսգիտական, բժշկական եւ այլ օգտակար տեղեկութիւններից, Ծոցի օրացոյցում կան նաեւ ընթերցանութեան համար առանձին հատուածներ, ինչպէս ծեր մշակի խրատները երիտասարդին, Անի քաղաքի պատմութիւնը, նրա թագաւորները, Անիի աւերակները, կամ հարստանալու միջոց, հայ բարեգործներ Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի, Մ. Սանասարեանի եւ Լազարեանների առհմի կենսագրութիւնները զարդարված իրանց պատկերներով։

Պատի օրացոյցում, որ իր տեսակում առաջինն է, այս տարի առանձին տեղ են բռնում հայոց պատմութիւնից շատ հատուածներ՝ ինչպէս հայերի ծագումը, հայ թագաւորներ՝ Աշոտ, Լեւոն, Գագիկ, հայ մելիքներ. Դաւիթ բէկ, հայերի գաղթականութիւնը, ռուս-թրքական պատերազմը եւ այլն, այլ եւ ընդհանուր եւ եկեղեցական պատմութիւնից հատուածներ, բարոյական խրատներ, կրթական առակներ, առածներ, ժողովրդական եւ ազգային երգեր բժշկական, արհեստագիտական, աշխարհագրական, առողջապահական եւ այլ օգտակար ու հետաքրքիր տեղեկութիւններ։

Թէ պատի եւ թէ ծոցի օրացոյցների նիւթը բոլորովին նոր է։

Սեղանի օրացոյցը «Ախուրեան», որ կազմված է տիկին Նուարդ Ափինեանի խմբագրութեամբ եւ մասնակցութեամբ մի քանի կանանց, կարող է իրաւ ամեն մի ընտանիքի բարեկամը լինել իր դաստիարակչական, բժշկական, տնտեսական եւ այլ ընտանիքի վերաբերեալ անհրաժեշտ տեղեկութիւններով։ «Ախուրեանը» մեծ դիրքով մի չքեղ հրատարակութիւն է նուիրված հայ մայրերին եւ զարդարված է մի քանի յայտնի հայ կանանց պատկերներով եւ կենսագրութիւններով։

Մեր օրացոյցներից երկուսը կամ երեքը միասին գնողները կը ստանան ձրի իբրեւ նուէր՝ «Ս. Էջմիածնի 1600-ամեակի պատմութիւնը» եւ «Ս. Մեռոնի օրհնութեան նկարագրութիւնը» առանձին պատկերազարդ գրքոյկով։

Ցանկացողները կարող են մանրամասն բովանդակութիւնը ստանալ ձրի։

Գները՝ պատինը—50 կոպէկ, ծոցինը—20 կ., սեղանինը—50 կոպէկ։ Զումարով գնողներին լինում է շատ ձեռնտու զիջում։

Դիմել՝ Александрополь, Карапету Апинянцъ. Արտասահմանից Alexandrople, Karapet Apinian.

Ալէքսանդրօպօլում չը դիմել ուրիշ ոչ մի հասցէով։

Խնդրում եմ ցանկացողները շտապեն, որ ժամանակին կարողանանք պատուէրները ճշդութեամբ կատարել։

3—8 (կ.) Կարապետ Ափինեան

„Փ. Ն. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ“
ԿՕՆՖԷՏԻ ԵՒ ՇՕԿՕԼԱԴԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսում մեր պատրաստած ապրանքները արժանացան— Կովկասում կոնֆէտի արդիւնաբերութեան

ՄԻԱԿ ՄԵԾ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵԴԱԼԻ

Առանձնապէս յանձնարարում ենք. ՌԱՀԱԹ-ԼՕԽՈՒՄ, Կարամէլ «ԻԲԻԼԷՅՆԱՅԱ» եւ առհասարակ բարձր յատկութեան կարամէլներ մրգեղէնով։
Գործարանում աշխատում են մայրաքաղաքի նշանաւոր վարպետներ։
Պատուէրներով դիմել. Թիֆլիս, Պավլօվսկայա փողոց, սեփական տուն
Գործարանի հեռախօս № 362, գործարանական խանութինը № 772։

77—100